

TOMÁŠ BONĚK

Jan Apokalyptik a Zjevení

Snad žádný křesťanský dokument nevyvolal v průběhu staletí tolik rozporuplných nálad a názorových proudů jako poslední spis Nového zákona, Zjevení sv. Jana. Naděje i strach z blížícího se konce světa vyvstávaly v duších lidí, kteří v těžkých dobách věřili, že v mohutných obrazech Apokalypsy rozpoznávají vlastní přítomnost.

V raném středověku žili lidé svým obrazným vědomím s obrazy Janova Zjevení a například v křesťanském umění měly tyto obrazy velký význam. Na prahu nové doby se ale smysl a porozumění pro Apokalypsu vytratily. Tak již Martin Luther ve své často citované předmluvě z roku 1522 píše:

„Neschází mi na táto knize jedno, schází mi na ní mnohé, tak že jí vůbec nemohu považovat za apoštolskou nebo prorockou... Můj duch se s touto knihou nemůže spojit.“

Moderní věda se pokoušela interpretovat obsah knihy na podkladě dějinných událostí prvního křesťanského století. V té souvislosti vyvstala otázka, kdo byl ve skutečnosti pisatelem Apokalypsy. Stará církevní tradice ztotožňovala Jana Evangelistu a Apokalyptika s apoštolem Janem, synem Zebedeovým, což se po rozboru nejstarších zpráv a textů stalo pro řadu autorů nepravděpodobným. Ve vědeckých kruzích se rozšířil názor, že autorem je někdo z Janova okruhu, snad některý jeho žák, který použil Janova jména ke zvýšení autority svých spisů, tak jak to učinil ne jeden starozákonní autor. Objevily se i názory, že jde o pouhý křesťanský přepis starší židovské apokalypsy, kompilát různých pramenů apod. V první kapitole nám pisatel sděluje:

„Já, Jan, váš bratr, který má s vámi účast na soužení Ježíše Krista, jeho kralování a vytrvalosti, dostal jsem se pro slovo Boží a svědectví Ježíšovo na ostrov Patmos. Ocítl jsem se ve vytržení ducha v den Páně a uslyšel...“ (Zj 1,9—10)

Tato slova bývají považována za básnický obraz. Moderní vědomí si jen obtížně dovede představit, že by mohlo jít o popis reálného duchovního zážitku. Kdo však byl tento „náš bratr“ Jan? Biskup Papias z Hierapole, který žil ve druhém století v Malé Asii, o něm píše:

„V Trajánově době žil v Efezu tak starý muž, že nejen jeho vrstevníci, ale i jejich děti a vnoučata již dávno zemřela a pravnoučata nevěděla, kdo by to byl. Nazývali jej jednoduše „Jan“ nebo též „Presbyter“ (Nejstarší). Táž nevěděli, jak by jej uctili, oblékali ho do drahých mešních rouch, na čelo mu zavěsili tajuplný emblém kněžského krále Melchisedeka, hvězdu ze zlatého plechu, Petalon, s nevyslovitelným božím jménem...“

Proto vždy, když jsem se setkal s některým z těch, kteří ještě naslouchali učení nejstarších, jsem se vždy pečlivě vyptal na jejich slova: co řekl Ondřej, co Petr, Filip, Tomáš nebo Jakub, *nebo Jan*, nebo Matouš, nebo některý z ostatních učedníků Páně; stejně tak ale, co zvěstoval Aristion a *Jan Presbyter*, oba učedníci Páně.“

(Papias u Eusebia III. 31,39)

Krom toho se v raných církevních dějinách objevuje dvakrát od stejného biskupa zpráva, že oba synové Zebedeovi, Jan a Jakub, byli od židů brzy po události na Golgotě zabiti. Shoduje se to s Ježíšovým proroktím v odpovědi na jejich žádost, kde oběma bratrům předpovídá, že budou pít ze stejného kalicha utrpení jako on. Autor druhého a třetího Janova dopisu se sám označuje za „presbytera“ a jeho slova jsou plná lásky. Kdo ale potom byl tento stařec z Efezu, učedník Páně, když ne apoštol Jan?

Na počátku našeho století došli někteří badatelé k názoru, že oním „učedníkem, kterého miloval Pán“ není nikdo jiný než Ježíšem Kristem z mrtvých vzkříšený Lazar. Stejný názor zastává i Rudolf Steiner ve svém spise Křesťanství jako mystická skutečnost (1902), kde popisuje vzkříšení Lazara jako reálné „zasvěcení“ do duchovního světa. Chceme-li nyní načrtnout v hrubých rysech obraz Lazarova života, stojíme před nelehkým úkolem, protože jak evangelia tak tradice toho vědí jen velmi málo. Nebude to tedy popis historicky doložitelných skutečností, bude to spíš obraz složený z různých pramenů, o kterém přesto věříme, že může otevřít cestu k hlubšímu pochopení. V Betánii, vesnici poblíž Jeruzaléma, žili tři sourozenci. Marie, Marta a Lazár.

„Ježíš Martu, její sestru a Lazara miloval.“

(J 11,5)

Rodina byla poměrně zámožná a podle vyprávění Anny Kateřiny Emmcovichové všemožně podporovala vznikající obec okolo Ježíše Krista. Lazar, který byl dříve učedníkem Jana Křtitele, měl k Ježíšovi velmi vřelý vztah a silně prožíval vše, co od něho slyšel a co s ním zažil. Starosti o vnější zajištění rostoucí obce však často odváděly jeho pozornost. To, co se v jeho sestřích Marii a Martě ukázalo světu jako dvě protilehlé životní síly, svádělo v jeho srdci neustálý boj. Když přišel pln rozpaků k Ježíšovi s otázkou, co má dělat, Ježíš mu s láskou odpověděl:

„Jedno ti schází. Jdi, prodej všechno, co máš, rozdej chudým a budeš mít poklad v nebi, pak přijď následuj mne a nes svůj kříž.“ (Mk 10,17—22)

Lazar po těch slovech svěsil hlavu a smuten odešel, neboť měl mnoho majetku. On, který svého majetku neužívat pro sebe, z toho smutku onemocněl. Nemohl si představit, jak má dál pomáhat, když vše prodá. Nemohl se od majetku vnitřně osvobodit a zemřel. Ve smrti však prošel onou velkou životní proměnou, ke které směřovala všechna mysteriální náboženství, spojit se s věčným tvůrčím Slovem, skrze které je vše učiněno. Když vystoupil z hrobu, spatřil toto věčné Slovo před sebou v osobě Toho, jenž jej zavolal zpět do života. O tomto zážitku později napíše:

„A to Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi.“

V jednom dopise, který byl teprve před nedávnem objeven, cituje Klement Alexandrijský událost Lazarova vzkříšení podle Markova evangelia a krom jiného píše:

„Učedník na něj (Krista) pohlédl a pojal k němu lásku a začal jej naléhavě prosit, aby s ním zůstal. A když vyšli z hrobu, šli do učedníkovy domu. Ten učedník byl totiž bohatý. A po šesti dnech mu Ježíš předal jeho úkol. Když byl večer, přišel učedník k němu, oděn jen ve lněném oděvu na holé kůži, a zůstal té noci u něj. Ježíš jej totiž učil o mystériu Božího království...“

Lazar, jenž se událostí v Betánii znovu narodil, přijal jméno Jan a stal se tak duchovním následovníkem Jana Křtitele. V kompozici Janova evangelia se tato skutečnost odráží tak, že

v kapitolách 1 až 10 je často řeč o Janu Křtiteli a nikde o učedníku, kterého miloval Pán, 11. kapitola popisuje Lazarovo vzkříšení a v kapitolách 12 až 21 není nikde zmíněn Jan Křtitel, ale vypráví se o učedníku, kterého miloval Pán.

Tak na jedné straně stojí před tváří Kristovou Jan Křtitel, největší z lidí, od Boha poslaný anděl, jenž uzavřel řadu proroků a ze samoty pouště připravil cestu „Beránkovi, jenž snímá hříchy světa“ a tím uzavírá a nese minulost i přítomnost. Na straně druhé potom vedle Krista Ježíše Jan Lazar, nejmilejší učedník, jenž se pod křížem Golgoty stal „Synem Mariiným“ a poslem budoucnosti. Mocnými kroky zrál v Janovi poslání, které mu Kristus udělil, až byl za císaře Domitiana jako více než devadesátiletý stařec uvržen do vyhnanství na ostrov Patmos ve Středozemním moři. V samotě pustého ostrova se mu v mohutných obrazech zjevil směr a cíl lidských dějin a Ten, jenž život světa nese a pořádá. Teprve poté, co sepsal Apokalypsu, cítil, že je čas, aby napsal i své evangelium, které se stalo jedním z nejkrásnějších dokumentů lidských dějin. Na konci života pak jako skoro stoletý presbyter kázal v Efezu své obci:

„Bůh je láska, kdo v lásce přebývá, přebývá v Bohu. Dítky, milujte se navzájem.“

Jeho skromná slova měla sílu zažehovat srdce posluchačů. Ten, který v mohutných obrazech ukázal světu Krista jako Pána dějin, počátek a konec všech věcí, jenž v Kristu zemřel a byl znovu vzkříšen, učedník, kterého Pán miloval, se stal Poslem Lásky. Lidstvo prošlo v posledních stoletích velkým vývojem. Tento vývoj byl však v mnohém jednostranný. Naučíme-li se opět naslouchat mohutným obrazům Janova Zjevení, změní se i náš pohled na přítomnost. Jan nechtěl odpovědět na otázku kdy, nýbrž kde a jak se všechno stane. Skrze Apokalypsu lze odhalit smysl dějin a kosmický rozměr křesťanství. Budoucnost lidského rodu závisí na tom, zda uslyší Janův hlas.